

ՄԱՐՏԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կեն տարվանը 6 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Կոտայրեանի խանութում

Օտարաբաղադրացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция. Мшакъ

„ՄԱՐՏԻ“ ԻՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԿԻՐ 1878 թվից

ԿԸ ՀԱՐՏԱՐԱՎՎԻ ԼՐԱԿՆ ՕՐ, բացի տոն և տոներին հետեւեալ օրերից:

Երազրի դիւրը և պրօգրամման նոյն են մնալու: Մենք կը ստանանք ՍԵՓԵՆԿԱՆ ՀԵՌԵՎԻՐՆԵՐ: ՄԵՐԱԿԻ տարեկան գինը 10 ռուբլ է, կէս տարվանը 6 ռուբլ: Գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ և պ. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆՅԻ խանութում:

ԼՈՒՆԱԶԻՆ ՀԵՄԵՐՆԵՐԸ կը ծախվին 5 կօպէկով: Հատը: Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետեւեալ հասցեով՝ ТИФЛИСЬ Редакция «Мшакъ»:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքիայի հայերի նիւթական գրութիւնը: Նիւթի տեսութիւնը: Նամակ Ստամբուլից: Նամակ Մեծ-Զուլապէից: Ներքին լուսինը: Սրտաքին տեսութիւնը: Սնդիկա: Թիւրքիայի Նամակ Թիւրքիայից: Նամակ Պարսկաստանից: Արտաքին լուսինը: «Մշակի» հեռագիրները: Յայտարարութիւնները: Տեղեկացոյց:

ԹԻՒՐԿԻԱՅԻ ՀԱՅԵՐԻ ՆԻԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր լրագրի 49-որդ համարում տպված էր ռուս «Сѣверн. Вѣстн.» լրագրից արած քաղաքական քննադանի խօսքերը Թիւրքիայի պատակ հայերի մասին: Արեւմտեան կարծում է որ այժմ, երբ քրիստոնեայ նահանգների մեծ մասը խլած են Թիւրքիայի ձեռքից, Թիւրքաց տէրութիւնը իր կրած վնասը իրան յետ դարձնելու համար աւելի ծանր հարկեր կը դնէ: Հայաստանի վրա: Խորէն եպիսկոպոսի այդ գուշակութիւնը արժանի է ուշադրութեան:

Հատ կարելի է որ Թիւրքիան այդ կանէ, և զորանով կապացուցանէ որ սուլթանի խոստումները հայերին իրանց հաւատարմութեան համար պատերազմի վերջնալուց յետոյ վարձատրելու, — միմիայն ձեւի համար արտասանվեցան և ապագայում, ինչպէս մենք գուշակել էինք, երբեք չը պէտք է իրագործվին:

Չարմանալի ահական քաղաքականութիւն ուրբան մի ժողովուրդ հպատակ և հնազանդ է, այնքան տէրութիւնը նրան աւելի

ճշշում է, հալածում է, բռնադատում է: Իսկ եթէ Թիւրքիայի հայերը ապստամբվէին բռնիացիների, հերցեգովցիների և բօլշակների պէս, պատերազմի վերջնալուց յետոյ Թիւրքաց տէրութիւնը կը տար նրանց իրաւունքները, կը շնորհէր նրանց նոյն արտոնութիւնները, կազատէր նրանց մի քանի տարվայ հարկ վճարելուց, ինչպէս որ վարվում է ապստամբված սլավոն ազգերի հետ: Ուրեմն հայերը ոչինչ չը շահվեցան որ չապստամբվեցան: Ինչպէս երևում է ապական, մոնղոլական տէրութիւնների քաղաքականութեան մէջ հպատակ ազգերը չեն վարձատրվում հնազանդութեան և հաւատարմութեան համար, այլ վարձատրվում են միմիայն ապստամբութեան համար:

Իսկ եթէ այժմ Թիւրքիայի հայերը ստանում են քաղաքական իրաւունքներ, — այդ ոչ թէ Թիւրքաց տէրութեան շնորհով այդ նրանց հաւատարմութեան համար վարձատրութիւն է, այլ որովհետեւ օտար մի երկիր, Ռուսաստանը, պահանջել է հայերի համար այդ իրաւունքների տալը:

Թիւրքիայի հպատակ հայերը ապստամբութեան տեղ ընտրեցին իրանց համար դիպլոմատիական ճանապարհ: Գոնէ պէտք է աշխատեն հաստատ քայլերով, մինչև վերջը շարունակել այդ իրանց բռնած ընթացքը, պէտք է ամեն ջանք գործ գնեն այդ ճանապարհի մէջ տեղում չը կանգնել, այլ նոյն

ընթացքով մինչև վերջ տանեն իրանց սկսած գործը:

Հաւանական է որ Թիւրքաց տէրութիւնը ոչ թէ միայն չի վարձատրի հայերին իրանց հաւատարմութեան համար, այլ և՛ լեւել էլ ծանր և անտանելի հարկեր կը բարձէ նրանց վրա, քան թէ առաջ, որպէս զի արքունի գանձարանի մէջ գոյացած պակասորդը, որ ստացվում էր կորած նահանգներից հաւաքվող հարկերից լրացնէ: Հայաստանի աշխատակեր և ոչ ևս ժողովրդի վրա կրկնապատիկ հարկեր բարձելով:

Արեւմտեան Խորէնի յայտնած իրաւացի գուշակութիւնը պէտք է աչքի առաջ ունենան Կ. Պօլսի հայ գործող անձինք: Հայոց գործի համար Լեւոպա գնացած հայոց պատգամաւորները պէտք է աշխատեն գլխաւորապէս այդ կէտը պարզել եւրօպական կարիքներին և պահանջել մեծ պետութիւններից այդ նշանաւոր տնտեսական խնդրի վերաբերութեամբ պաշտպանել և ապահովել հայերին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՍՏԱՎՐԱՊՈԼԻՏ

Մարտի 5

Համաձայն խոստման կամեւում եմ այս նամակով քանի մի տղեկութիւններ հաղորդել բնակիչների մասին: Ստամբուլի ընտկիւնները թուով 25 հազար են, և ընտկացած են զխաւորապէս երեք տղեկութիւններից՝ ռուսներից, հայերից և հրէաներից: Կան և մի քանի գերմանացի և լեհացի ընտանիքներ: Ռուսները, հայերը, հրէաները և գերմանացիք ընդհանրապէս պարագում են վաճառականութեամբ: Այժմ էլ այն վաճառականութիւնը է, որ սրանից մօտ 15—20 տարի առաջ եղած է: Սրա մասին, բացի բնակիչներից, վկայում է և տեղին տօնապահաւոր, որ գտնվում է քաղաքի արեւելեան կողմում: Այստեղ տարին երկու անգամ տօնապահաւոր է լինում, մէկ դարձանք՝ մայիսին, մէկ էլ՝ աշնանը՝ հոկտեմբերին: Երկու միջոցներում էլ կը տեսնէք ընտկութիւն: Խանութները դատարկ մնացած, որ կարծես անցորդին, պատմելով իրանց փառաւոր անցիւղը, զանգաւում են ներկայ անաղործեան վրտ: Տեղացիք առեւտրի անաղործեան պատճառը վերաբերում են բառօրվա լաղիկավազեան, երկաթագործ, որի հետ Ստամբուլը կապված չը լինելով այդ տեսակ ճանապարհով հեռուէն է կորցնում է իր նախկին նշանակութիւնը: Մի կողմից այդ ուղի է, որ Ստամբուլը երկաթուղիով կապված չը լինելով թէ վերջիչեալ և թէ Ռուսաստանի այլ և այլ քաղաքների հետ, հետգրեւէ կորցնում է իր նշանակութիւնը: Այժմ ժողովրդի լուսաւորութեան աստիճանը որոշելու համար, առաջ բերեւոր ուսումնարանները: Ռուսները իբրեւ թուով ամենից պատմելով իր ընտկութիւնը, որի մասին քանի մի տղեկութիւններ հաղորդելու համար, առաջ բերեւոր ուսումնարանները: Ռուսները իբրեւ թուով ամենից պատմելով իր ընտկութիւնը, որի մասին քանի մի տղեկութիւններ հաղորդելու համար, առաջ բերեւոր ուսումնարանները:

Հատ, ունեն զինազիւր րէալական բաժանմունքով, Ունեն նմանապէս իրական ունի զինազիւր, ապստանարան (пріютъ) աղքատ ու անպաշտան օրիորդների համար, հոգեւոր իրական ուսումնարան 4 դասարանից բաղկացած, հոգեւոր տնայարար ժողովրդական և մի արեւելական ուսումնարան, կան և 10 մանուաւոր ուսումնարաններ: Ունեն տան և երկու եկեղեցի: Կայ մի լուսեւական և մի հռոմէական եկեղեցի: Խօսքս մասնաւորելով կամեւում եմ առանձին մեր աղագիւնների վրա ընդարձակ խօսել «Մշակի» ընթերցողներին: Ծանօթացնելու համար: Մի ժամանակ Ստամբուլը հայոց թիւը բաւական նշանաւոր եղած է, բայց ներկայումս համեմատաբար նրա կէսը՝ 50 ընտանիք մնացած է: Հատեւր անաղորդութեան պատճառով զրկւած են զանազան կողմեր: Այստեղի հայերը Նոր-Նախիջևանից եկած զաղթականներ են: Սրանց թիւում կան թէլաւից, Վիլաից և Մօզդօլից եկած մի քանի ընտանիք, որոնք պարագում են զինեւաճառութեամբ: Իսկ Նախիջևանից եկած հայերը պարագում են Ռուսաստանի գործարաններից բերած մանուշակների և շիշեղէնի առեւտրով: Ունեն մի եկեղեցի, երկուսն ուսումնարան, ուր առաջիմ ուսման գործը ինչքան որ աղղակ է ընթանում, այնքան էլ նիւթական կողմանէ անապահով վիճակ է ստանում: Ռուսներին կամ աղղակին մի այլ հաստատութեան անապահով վիճակ նման է աւաղի վրա չինած տանը: Առհասարակ մենք ստան աչքով ենք նայում աղղակին սրբազան հաստատութեանց վրա: Երկուսն ուսումնարանի երկու բաժանիքները պարզ և սպաւած են: Մի աղղակը եկեղեցական տան և մի (11) հազար ռուբլու տարեկան 400 ռուբլ տուրն էր, որ մի տարի առաջ ցամաքած է, այլ ևս ուսումնարանը ստանալու չէ: Եւ անա թէ ինչու, զերմիջեալ գրամապիլից 3500 ռուբլ գործ է դրած այժման ժամանակաւոր աղղակատունը չինելու համար, ուր կատարվում է ժամերգութիւնը: Իսկ մնացեալ 7500 ռուբլը հոգեւոր իշխանութեան համաձայնութեամբ անցած է Մարգար Պապովեանցի ձեռքը, որ նոր եկեղեցին իր սեփական փողով կառուցանելուց յետոյ, այդ (7500 ռ.) դուռնը ծախսելու է նրա ներքին զարդերի համար: Երկրորդ աղղակը տեղիւ երեքին գոյութիւն ունեցող բարեգործական ընկերութեան վեց հազար (6000) ռուբլու վաճառականական տոկոսն էր, որ դրամագլխի հետ անհետապնդութեամբ ծախսված լինելով նոյնպէս սպաւած է: Բարեգործական ընկերութիւնն էլ վաղուց դադարած է գործելուց, որովհետեւ ընկերութեան հիմնադիրը, Դուլան Վենեանցը վախճանած է երկու տարի առաջ: Այստեղ ինչն ըստ ինքեան մի հարց է առաջ գալիս: Ուրեմն Ստամբուլի հայ ժողովուրդը ինչ է մտածում և ինչ պէտք է անէ երկուսն ուսումնարանը պահպանելու համար, որի գոյութեան հետ անտարալոյս կապված է և իր գոյութիւնը: Ինչ և ինչ, կը յուսանք, որ ժողովուրդը հասկանալով զարդերը նշանակութիւնը, ստանութեամբ չի նայի նրա վրա, այլ ինչ որ խորհելու է, կը խորհէ և չուտով կը տնօրինէ: Արդէն լուսւմ ենք, որ ժողովուրդը մտադիր է անդամակցութեամբ տարեկան մի որոշեալ դուռնար յատկացնել զարդերի համար, մինչև մի հաստատ աղղակ գտնելու: Հաստատ աղղակ լինելու համար էլ, եթէ կամ սխալվում, մեծ յոյս կայ: Արդէն Մարգար Պապովեանցը մի քանի անգամ ներկայութեամբ յայտնած է, որ նա մտադիր է եկեղեցին չինելուց յետոյ, երկուսն ուսումնարանը ապահովացնել: Պապովեանց իր այդ մտադրութիւնը իրագործելով, մի շտապ նաւոր յիշատակ թողած կը լինի: Թէև իրանք եկեղեցի չինելն էլ բարի, աստուածահաճոյ գործ է, բայց ուսումնարան բանալը անելի աստուածահաճոյ և գոյելի գործ է, որ և հաշիւալիւն անելու յորտեւում անմոռանալի կը մնայ: Առհասարակ ամեն տեղ մեր ուսումնարանների մեծ մասը չունի նիւթական ապահովութիւն: Գրա մասին ոչ որ է մտածում: Հոգեւոր իշխան ընտկութիւնն էլ իր շահն է որոնում, միայն չըմբանալով քանի մի տղեկութիւններ հաղորդելու համար, առաջ բերեւոր ուսումնարանները:

